

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ ΤΟΥ 17ΟΥ ΚΑΙ 18ΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Τ Η Ο
ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Ἡ Μύκονος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων περιφερειῶν, αἱ ὁποῖαι διασώζουν πλούσιον ἀρχειακὸν ὑλικὸν τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἀναφερόμενον εἰς τὸ δημόσιον ὥς καὶ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον.

Τὸ ὑλικὸν τοῦτο δὲν παρουσιάζει εὐτυχῶς χάσματα, ἀλλὰ εἶναι συνεχὲς χρονικῶς, καὶ παρέχει εὐκρινῇ εἰκόνα τῆς διοικήσεως τῆς νήσου, τῆς φορολογίας καὶ τοῦ δικαίου, καθὼς καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας ἐπιχειροῦμεν νὰ δώσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πληροφορίας περὶ τῶν ὀργάνων καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τῶν περὶ δικαιοπραξιῶν ἐγγράφων εἰς τὴν νῆσον ταύτην κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἰδιαίτεραν ἐνδείχον σημασίαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ὥρισμέναι κατηγορίαι ἐξ αὐτῶν, καὶ συγκεκριμένως ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ προικοσύμφωνα καὶ αἱ διαθῆκαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐγγράφα τῶν συμβάσεων τῶν περιεχουσῶν μεταβίβασιν κυριότητος ἀκινήτων (ἀγοραπωλησίαι, ἀνταλλαγαί, διανομαὶ κ. λ. π.).

Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης μερίμνης εἶναι διάφορος δι' ἐκάστην τῶν κατηγοριῶν τούτων.

Τὰ προικοσύμφωνα, ἀλλὰ καὶ αἱ διαθῆκαι, κατὰ κανόνα, ἀποτελοῦν ἐγγράφα ἔχοντα κεφαλαιώδη σημασίαν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὴν οἰκογένειαν, ὁργανισμὸν ὑψίστης κοινωνικῆς σπουδαιότητος ἐν Ἑλλάδι καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐποχὴν.

Αἱ οἰκονομικαὶ συνθῆκαι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπῆλθον διὰ τὴν ἰδρυσιν καὶ εὐημερίαν τῆς οἰκογενείας, ὅπως αὕτη ἅμα τῇ συστάσει τῆς εὐρεθῆ ἑφωδιασμένη δι' ὥρισμένων περιουσιακῶν στοιχείων, ἰδίᾳ ἀκινήτων, τὰ ὁποῖα καὶ νὰ διατηρῶνται, ὅπως μεταβιβασθοῦν εἰς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους ἐν γένει κατὰ τὴν σύμπληξιν ἐν καιρῷ καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲν συνήπτετο ποτὲ σχεδὸν γάμος ἄνευ προικός, τῆς ὁποίας ἡ σύστασις ἐθεωρεῖτο ὑποχρεωτικὴ διὰ τοὺς γονεῖς τῶν μελλονύμφων, καὶ μάλιστα τόσον πρὸς τὰς θυγατέρας, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς υἱούς, ἐνῷ ἐξ ἄλλου εἰδικαὶ διατάξεις τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου ἐπεδίωκον, ὅπως ἡ περιουσία παραμένῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ μὴ περιέρχεται εἰς ἐξωτερικούς.

Ἦτο, λοιπόν, συνεπὲς πρὸς ταῦτα, ὅπως καὶ διὰ τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν τὰ χρησιμεύοντα πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς, δηλαδή τὰ προικοσύμφωνα καὶ τὰς διαθήκας, ὑφίστανται ἰδιαίτεροι κανόνες (θετοῦ ἢ ἐθιμικοῦ δικαίου) διασφαλίζοντες τὸ γνήσιον καὶ ἀδιάβλητον τῶν ἐγγράφων τούτων.

Ἐξ ἄλλου, διὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ κυρίου εἰδικῶς τῶν ἀκινήτων κτημάτων δὲν ἐνδιεφέροντο μόνον οἱ συμβαλλόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινόν, ἡ κοινότης. Τὰ ἀκίνητα κτήματα ἀπετέλουν τὴν βάσιν διὰ τὴν ἔγγειον φορολογίαν¹⁾, ἡ ὁποία ἦτο ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ἀπόψεως ἐσόδου, καὶ ἦτις, ἐκτὸς τοῦ ταμειευτικοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον αὕτη ἐνέχει σήμερον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεδέετο ἀρρήκτως καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν θέσιν τῶν κατοίκων. Ἡ ἐπιτυχία τῆς φορολογίας ἀφεώρα αὐτὴν ταύτην τὴν σχετικὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τοῦ τόπου. Διότι, ἐὰν δὲν ἐπληρώνοντο οἱ ὠρισμένοι πρὸς τὸν κατακτητὴν φόροι καὶ εἰσφοραί, ἐκινδύνευον καὶ οἱ κάτοικοι νὰ ὑποστοῦν σημαντικὰς περιουσιακὰς βλάβας, ἀλλὰ καὶ ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις των ἐτίθετο ἐν ἀμφιβόλῳ, ἔτι δὲ ἐξετίθετο εἰς κίνδυνον καὶ αὕτη ἡ προσωπικὴ των ἐλευθερία. Ἐνεκα τούτου ἐλαμβάνετο ἰδιάζουσα πρόνοια, ὅπως εἶναι σαφῶς γνωστὰ οἱ ἐκαστοὶ κερτοὶ τῶν ἀκινήτων, ὥς θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω.

Εἰς τὴν Μύκονον¹⁾ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν ἐγράφοντο ἐπὶ χωριστοῦ φύλλου χαρτοῦ, ἐλαμβάνον δὲ αὐτὰ οἱ ἔχοντες συμφέρον εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς δικαιοπραξίας.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ δυνάμενα νὰ συντάξουν τὰ ἔγγραφα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως, τὰ ἀρμόδια πρὸς σύνταξιν τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν ἀπὸ τὰ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων.

Καὶ πρῶτον θὰ ὁμιλήσωμεν γενικῶς περὶ τῶν ἄλλων ἐγγράφων, ἔπειτα δὲ εἰδικῶς περὶ τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν.

Κατ' ἀρχὴν ὥς γραφεῖς τῶν ἐγγράφων προσελαμβάνοντο κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοπρακτούντων ὃχι μόνον πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὥς ἐκ τοῦ ἀξιώματός των εἶχον ἀποστολὴν τὴν σύνταξιν ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐγγράμματα, ἱερωμένοι κατὰ κανόνα, σπανίως δὲ λαϊκοί. Πάντες οὗτοι συνέτασσον τὰ ἔγγραφα παρουσίᾳ μαρτύρων.

¹⁾ Ὅπως καὶ εἰς τὴν Χίον (Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, εἰς Ἑπετηρίδα τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 1 (1948), 13 σημ. 4) καὶ τὴν Νάξον (ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου, εἰς Ἑπετηρίδα ἐνθ' ἀν. (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 4 (1951), 110 καὶ σημ. 1).

Εἰδικοί ἀξιωματοῦχοι ἀρμόδιοι διὰ τὴν σύνταξιν ἐγγράφων ἦσαν ὁ Καντζηλλιέρης καὶ ὁ νοτάριος.

Ὁ Π. Ζερλέντης ¹⁾ ὁμιλῶν περὶ τῶν Καντζηλλιέρηδων Μυκόνου, ἀναφέρει ὅτι «ἐξελέγοντο οὗτοι ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν νησιωτῶν καὶ ὁ καντζελιέρης, ὃς καὶ νοτάριος ἐκαλεῖτο, ὃς ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν νησιωτῶν καὶ ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ καπειτὰν πασᾶ. Οὗτος οὐ μόνον ἔγραφε τὰ συμβόλαια τῶν νησιωτῶν, ἀλλὰ καὶ γραμματεὺς καὶ ταμίας καὶ ἀνακριτὴς ἐγίνετο».

Πράγματι ὁ Καντζηλλιέρης ἦτο κυρίως ὁ γραμματεὺς τῆς κοινότητος ²⁾. Τὸ λεγόμενον ὅμως ἀορίστως ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης ἐκαλεῖτο καὶ νοτάριος δύναται νὰ γεννήσῃ σύγχυσιν καὶ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης καὶ ὁ νοτάριος δὲν ἦσαν διαφορετικοὶ ἀξιωματοῦχοι, ἀλλὰ εἰς καὶ μόνος φέρων ἀμφοτέρους τοὺς τίτλους. Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀξιωματοῦχοι οὗτοι συνυπῆρχον ³⁾, συνήθως δὲ ὁ νοτάριος ἐξελέγετο ὡς Καντζηλλιέρης ⁴⁾.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ Καντζηλλιέρη, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐποχὴν ⁵⁾, δὲν ἦτο ἰσόβιον. Οἱ Καντζηλλιέρηδες ἐξελέγοντο διὰ τρία ἔτη, ἀλλ' ἠδύναντο νὰ ἐπανεκλεγοῦν ἐν συνεχείᾳ ⁶⁾ ἢ καὶ κατόπιν διακοπῆς τινος.

Ὁ Καντζηλλιέρης, εἴτε ἐτύγχανε προηγουμένως νοτάριος εἴτε οὐ, μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐλάμβανεν αὐτοδικαίως καὶ τὸν τίτλον τοῦ πρωτοστατοῦ ἢ δημοσίου νοταρίου, διετήρει δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου ἰσοβίως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας του ὡς Καντζηλλιέρης. Διὰ τοῦτο ὁ Ζερλέντης ἀναφέρει ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης ἐκαλεῖτο καὶ νοτάριος.

Προδήλως τὸ ἀξίωμα τοῦ Καντζηλλιέρη ἦτο ἀνώτερον τοῦ τοῦ νοταρίου.

Τὸ ὅτι οἱ Καντζηλλιέρηδες καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας των διετήρουν τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἰσόβιον, προκύπτει σαφῶς ἐκ διαφόρων

¹⁾ Σύστασις τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων (Ἑρμούπολις, 1924), 12. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ Παναγιώτης Νικουσίος καὶ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, εἰς «Νησιωτικὴν Ἑπετηρίδα» Α', (Ἑρμούπολις, 1918), 166.

²⁾ Ὅπως ἀκριβῶς ἦτο ὁ Καντζηλλιέρης καὶ εἰς τὴν Νάξον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὴν Νάξον οἱ Καγκελλάριοι ἦσαν ἰσόβιοι. Βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Οἱ Κοινοὶ Καγκελλάριοι τῆς Νάξου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἰς Ἀρχεῖον ἰδιωτικοῦ δικαίου, ΙΒ' (1945), (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 10.

³⁾ Οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1635 καὶ 1636 Καντζηλλιέρης μὲν ἦτο ὁ Γεώργιος Λίμνιος, νοτάριος δὲ ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος.

⁴⁾ Ὡς ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος, ὁ ὁποῖος ἐγένετο μετέπειτα Καντζηλλιέρης (ἔτη 1663 καὶ ἐξῆς).

⁵⁾ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν. 12 σημ. 1.

⁶⁾ Πατέντα ἐπανεκλογῆς τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰωαννάκη Φοσκόλου τοῦ ἔτους 1762 παραθέτει ὁ Π. Ζερλέντης, ἐνθ' ἀν., 79.

ἐγγράφων. Οὕτως ὁ Γεώργης Λίμνιος ὑπογράφεται εἰς ἐγγραφον μὲν τοῦ ἔτους 1635 ὡς Καντζηλλιέρης, εἰς ἄλλο δὲ τοῦ ἔτους 1648 μὲ τὸν τίτλον «πρώην Καντζηλλιέρης». Ἐπίσης ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος, διατελέσας Καντζηλλιέρης ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 1663 μέχρι τοῦ 1675 τοῦλάχιστον), ἐμφανίζεται κατὰ τὸ ἔτος 1691 συντάσσων ἐγγραφον μὲ τὸν τίτλον τοῦ «πρωτονοτάριος καὶ πρώην Καντζηλλιέρης», καθ' ὃ ἔτος Καντζηλλιέρης Μυκόνου ἦτο ὁ παπᾶ Μᾶρκος Κορίνθιος.

Περὶ τῶν νοταρίων τῆς Μυκόνου δὲν ἔχομεν ἄλλας εἰδήσεις.

Τὰ ἐγγραφα δικαιοπραξιῶν, ὡς ἐλέχθη, συνετάσσοντο ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, πολλάκις ὅμως καὶ ὑπὸ ἄλλων ἱερωμένων ¹⁾, σπανίως δὲ ὑπὸ λαϊκῶν ²⁾, συνήθως ἀξιωματούχων ³⁾. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ συντάκται τῶν ἐγγράφων, τόσον οἱ Καντζηλλιέρηδες ὅσον καὶ οἱ νοτάριοι, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἱερωμένοι ἢ καὶ λαϊκοί, ὑπογράφοντες τὰ παρ' αὐτῶν συντασσόμενα ἐγγραφα, ἐσημείουσιν συνήθως εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῶν ὅτι ἐγραψαν «μὲ θέλημα» τῶν συμβαλλομένων μερῶν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δικαιοπρακτοῦντες δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προσφεύγουν διὰ τὴν συντάξιν τῶν ἐγγράφων τῶν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸν Καντζηλλιέρην ἢ τὸν νοτᾶριον, καὶ ἐν ἐλλείψει ἢ κωλύματι τούτων, εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα, ἀλλ' ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἠδύναντο νὰ προστρέχουν ἀδιακρίτως εἰς οἰονδήποτε ἐκ τούτων, οἱ δὲ συνέτασσον τὰ ἐγγραφα, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκην ἐξουσιοδοτήσεως ἐκ μέρους τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου.

Ἡ ρήτρα αὕτη (μὲ θέλημα τῶν μερῶν) ἀντεκατέστησε τὰς εἰς τὰ μεσαιωνικὰ ἐγγραφα τῆς Κάτω Ἰταλίας ⁴⁾, καθὼς καὶ εἰς τὰ βυζαντινὰ τοιαῦτα ⁵⁾ ἀπαντώσας ἀντιστοίχους ρήτρας «παρακλήσει», «ἀξιώσει», «προτροπῇ» κλπ., προφανῶς δὲ

¹⁾ Οὕτως ἐγγραφον τοῦ ἔτους 1610 ἐγράφη ὑπὸ Ἰωάννου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Μυκόνου, ἕτερον τοῦ ἔτους 1644 ὑπὸ Ἱερομονάχου Γριμάνη, ἄλλο τοῦ ἔτους 1648 ὑπὸ Ἱερομονάχου Ἰγνατίου, ὅμοια τοῦ ἔτους μὲν 1706 ὑπὸ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου Γκύζη, τοῦ ἔτους δὲ 1710 ὑπὸ Μάρκου ἱερέως Γεράρδη.

²⁾ Ἐγγραφον τοῦ ἔτους 1664 συντάσσει ὁ Μιχαὴλ Καλογεράς, ὁ ὁποῖος μετέπειτα διετέλεσεν Ἐπίτροπος Μυκόνου.

³⁾ Π. χ. τοῦ Βοῖβόδα (Ἀνέκδοτον πωλητήριον τῆς 19 Ἰουλίου 1674 γραφὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μαυροχορδάτου βοῖβόδα Μυκόνου).

⁴⁾ G. FERRARI, I documenti greci medioevali di diritto privato dell'Italia meridionale (Leipzig, 1910), 8. Ἐγγραφα τῶν ἐτῶν 1029, 1032, 1033, 1035, 1042, 1053, 1145, 1161, κ. ἄ., εἰς FR. TRINCHERA, Syllabus Graecarum membranarum (Neapoli, MDCCCLXV), 24 27, 32, 36, 41, 51, 186, 214. Ἐτ. 1123 κ. ἄ., εἰς G. ROBINSON, History and Cartulary of the Greek monastery of St. Elias and St. Anastasius of Carbone, εἰς *Orientalia Christiana*, XV - 2 (Roma, 1929), 245.

⁵⁾ Ἐτ. 1271, 1272 κ. ἄ., εἰς FR. MIKLOSICH et IOS. MÜLLER, Acta et Diplomata, IV (Vindobonae, MDCCCLXXI), 396, 398, 404, 409.

ἀποτελεῖ κατάλοιπον αὐτῆς ἢ εἰς τὰ σημερινὰ συμβόλαια τιθεμένη ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου δήλωσις « . . . ἐζήτησαν τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ».

Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὅτι εἰς ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1666 καὶ 1667 ἐμφανίζεται ὡς νοτάριος ὁ Μαρκίος Πασκουάλες ὑπογράφων μὲ τὸν ἀκόλουθον τίτλον: «Μαρκίος Πασκουάλες Νοδάρος πούμπληκος ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν της βενετίας». Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὰ ἴδια ἔτη ὑπῆρχε πρωτονοτάριος καὶ Καντζηλιέρης Μυκόνου, ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος.

Ἡ ὑπαρξὶς νοταρίου ἀρνομένου τὸ λειτούργημα του ἐκ τῆς Βενετικῆς Πολιτείας δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸν παράδειγμα τοιούτου ἀξιωματοῦχου εἰς τὴν Μύκονον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Κατὰ τὰ ἔτη 1656 καὶ 1657 ἀπαντοῦν δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκδομέναι ὑπὸ τοῦ Τζωρτζῆ Φράγκου, εἴτε μόνου εἴτε μετὰ τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Μυκόνου δικάζοντος.

Ὁ Ζωρτζῆς Φράγκος εἰς τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἐμφανίζεται εἰς μὲν τὴν μίαν ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν ὑψηλότετον ἀφέντη ρετούρη Τήνου καὶ Μυκόνου διὰ γοβέρνον τῆς Μυκόνου», εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὅτι «εἶναι καμωμένος ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον ἀφέντη Γκενεράλεν τῆς Κρήτης καὶ ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον ἀφέντη ρετούρη Τήνου διὰ γοβέρνον τῆς Μυκόνου». Ἐφεροε τὸν τίτλον «Καπετάνιος Μυκόνου». Τοῦτο δὲ ἀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν διήρκει ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645 – 1669), ὡς καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ 1684 μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) οἱ Βενετοὶ ἐθαλασσοκράτουν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ αὐτοὶ ἦσαν οὐσιαστικῶς οἱ κύριοι τῶν Κυκλάδων¹⁾. Ἡ Μύκονος προσηρτημένη εἰς τὴν Τήνον ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ γοβεραδόρων καὶ καπετάνων ἀποστελλομένων ὑπὸ τῶν ρεκτόρων (ρετούρων, rettori) τῆς Τήνου, οἵτινες, φαίνεται, εἶχον διορίσει εἰς τὴν Μύκονον καὶ νοτάριον. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξηκολούθουν οἱ Μυκόνιοι νὰ διοικῶνται καὶ παρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγομένων κατ' ἔτος Ἐπιτρόπων²⁾.

Εἰς τὰ ἔγγραφα ὑπογράφουν πάντοτε καὶ μάρτυρες, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων δὲν εἶναι σταθερός. Συνήθως ὑπογράφουν δύο, ἐνίοτε ὅμως καὶ τρεῖς, σπανίως δὲ καὶ περισσότεροι.

Ἐξ ἄλλου, τὰ ἀρμόδια πρόσωπα πρὸς σύνταξιν τῶν ἔγγράφων δὲν ἐκωλύοντο νὰ συντάξουν πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἴδιοι ἢ στενὰ συγγενικά των

¹⁾ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν. 9. – ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Φραγκίσκου Μοροσίνου γράμματα διατακτικά κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, εἰς Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, Ζ' (1910), 434.

²⁾ Ἀδημοσίευτος δικαστικὴ ἀπόφασις τῆς 20 Φεβρουαρίου 1657 ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Τζωρτζῆ Φράγκου, Καπετάνιου Μυκόνου καὶ δύο Ἐπιτρόπων.

πρόσωπα ἦσαν συμβαλλόμενοι¹⁾. Ἡ σύνταξις τῶν ἐγγράφων παρὰ διαφορῶν προσώπων ἦτο φυσικὸν νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ αὐτῶν, καὶ νὰ παρουσιάζουν μεταξύ των διαφορὰς εἰς τὴν διατύπωσιν. Καὶ ναὶ μὲν οἱ συντάσσοντες ταῦτα εἶχον συνήθως ὑπ' ὄψιν τους παλαιότερους τύπους ὁμοειδῶν ἐγγράφων, οὐχ' ἦτον ὁμως ἕκαστος γραφεὺς προέβαινεν εἰς ἀλλαγὰς διὰ τῆς προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως λέξεων ἢ ρητρῶν ὥς καὶ φραστικὰς μεταβολάς, ἐπουσιώδεις ἄλλως τε ὥς πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου. Βεβαίως εἰς τινὰ ἐγγράφα παρατηροῦνται προσθήκαι ὅρων ἀφορώντων τὸ νομικὸν περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου, ἀλλ' αὗται τίθενται προφανῶς κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμβαλλομένων καὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ρύθμισιν εἰδικῶν περιπτώσεων καὶ δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ συντάκτου τοῦ ἐγγράφου.

Γενικῶς τὸ τυπικὸν τῶν ἐγγράφων εἶναι ἀπλοῦν καὶ σύντομον, μὴ παρουσιάζον, κατὰ κανόνα, ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων, ὅσους εἶχον συμφέρον οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀπόδειξιν τῆς δικαιοσύνης, ἰδίᾳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ἀδιάβλητον τῆς γνησιότητός των, τὰ ἐμφανίζον εἰς τὸν Καντζηλλιέρην.

Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁ ἐμφανίσας παρακατέθετεν εἰς χεῖρας τούτου αὐτοῦ τοῦτο τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐξ αὐτοῦ παρέδιδεν ὁ Καντζηλλιέρης εἰς τὸν προσκομισάντα ἐνδιαφερόμενον πιστὸν ἀντίγραφον, ἀπολατὸν δημοσίας πίστεως. Ἄλλοτε δὲ ὁ ἐμφανίζων ἐζήτει ἀπλῶς παρὰ τοῦ Καντζηλλιέρη ἀντίγραφον ἐκ τοῦ προσκομισθέντος πρωτοτύπου (καθολικοῦ), ὅποτε, ἐκτὸς τοῦ χορηγουμένου εἰς τὸν ἐνδιαφερόμενον ἀντιγράφου, ἐκράτει ἕτερον ὅμοιον καὶ ὁ Καντζηλλιέρης διὰ τὸ ἀρχεῖον του, ἐπέστρεφε δὲ τὸ καθολικὸν εἰς τὸν ἐμφανίσαντα, σημειῶν ἐνίστε εἰς τὸ κρατηθὲν παρ' αὐτοῦ ἀντίγραφον ὅτι ἐπεστράφη ἐκ νέου τὸ πρωτότυπον εἰς τὸν παρουσιάζαντα τοῦτο πρὸς ἀντιγραφὴν.

Τὰ παρακατατιθέμενα ταῦτα — ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ — ἐγγράφα εἰς τὸν Καντζηλλιέρην, μὴ ἐξαιρουμένων οὔτε τῶν προικοσυμφώνων ἢ διαθηκῶν ἢ τῶν πράξεων τῶν περιχουσῶν ἀπαλλοτριωτικὰς ἀκινήτων συμβάσεις (λ.χ. πωλήσεις, ἀνταλλαγὰς, διανομὰς κλπ.), ἐφ' ὅσον, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τῶν τελευταίων τούτων πράξεων τὸ πρωτότυπον δὲν εἶχεν συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη, διετηροῦντο ὑπ' αὐτοῦ λυτά. Τοῦτο προκύπτει καὶ ἐξ ἀνεκδότου πρωτοτύπου ἐγγράφου πωλήσεως τῆς 9 Νοεμβρίου 1736, γραφέντος ὑπὸ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου

¹⁾ Οὕτω λ. χ. ὁ παπᾶ Ἀναστάσης Κοντοφραῖος συντάσσει τὸ ἀπὸ 8 Ἰανουαρίου 1648 προικοσύμφωνον τῆς ἀδελφῆς του, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἐμφανίζεται καὶ ὡς προικοδότης της (ἀνέκδοτον). Ὁ δημόσιος νοτάριος παπᾶ Γεράσιμος Βίδος συντάσσει τὸ ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1679 (ἀνέκδοτον) προικοσύμφωνον τοῦ ἀνεψιοῦ του, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ ὁ ἴδιος συνιστᾶ προῖκα.

Γύζη, εἰς τὸ ὁποῖον, μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ γράψαντος, σημειοῦται «τὸ παρὸν ἐβάλλθη εἰς τὴν κοινὴν μάνα εἰς φύλλα», κάτωθι δὲ αὐτῆς ὑπογράφουν «Περράκης Φόσκουλος Καντζηλλιέρης» καὶ «ὁ πρωτοψάλτης Γρηγόριος καὶ νοτάριος δημόσιος».

Μετὰ πάροδον χρόνου καὶ ἀφοῦ συνεσωρεύετο ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν, οἱ ἐπιμελέστεροι τῶν Καντζηλλιέρηδων συνέρραπτον τὰ φύλλα ταῦτα.

Ἡ συνήθεια αὕτη ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ διὰ τὴν μέχρι σήμερον διάσωσίν των, διότι ἐὰν δὲν ἐνεφανίζοντο τὰ ἐγγραφα εἰς τὸν Καντζηλλιέρη καὶ ἐκρατοῦντο παρ' αὐτοῦ, ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ, ἀλλὰ παρέμενον ὅλα εἰς χεῖρας τῶν ἐνδιαφερομένων μεμονωμένα, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου θὰ κατεστρέφοντο, ἐνῷ διὰ τῆς συνηθείας τῆς παρακαταθέσεως παρὰ τῷ Καντζηλλιέρη ἐσχηματίζοντο ἀρχεῖα ὁλόκληρα, τὰ ὁποῖα ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦν οἱ κληρονόμοι τῶν ἀξιωματῶν τούτων.

Οὗτοι φαίνεται ὅτι τὰ διετήρουν ὅχι μόνον διότι ἡ κατοχὴ παρ' αὐτῶν τῶν ἀρχείων τῶν προγόνων των, νοταρίων ἢ Καντζηλλιέρηδων, ἀπετέλει δι' αὐτοὺς τίτλον τιμῆς, ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι ἐπιφανῶν τοῦ τόπου προσώπων, καθόσον πράγματι οἱ νοτάριοι καὶ ἀκόμη περισσότερον οἱ Καντζηλλιέρηδες συνηριθμοῦντο μετὰ τῶν τὰ πρῶτα φρονητῶν εἰς τὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπὶ τινὰ χρόνον τὰ ἀρχεῖα ταῦτα ἦσαν καὶ πηγὴ χρηματικοῦ ἐσόδου δι' αὐτούς, προερχομένου ἐκ τῆς χορηγήσεως ἐπ' ἀμοιβῇ ἀντιγράφων εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους.

Προικοσύμφωνα καὶ διαθήκαι. Προκειμένου περὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῶν προικοσυμφώνων φαίνεται ὅτι παλαιόθεν εἶχον θεσπισθῇ καὶ ἠκολουθοῦντο ὥρισμένοι κανόνες, ἀφορῶντες, τὴν σύνταξιν τῶν ἐγγράφων τούτων, καὶ ἰδίᾳ τὰ πρόσωπα τὰ ἐπιφορτισμένα μὲ τὸ ἔργον τοῦτο, κανόνες ὀφειλόμενοι εἰς ἐθιμικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἐπὶ Βενετοκρατίας κρατοῦντος νοταριακοῦ συστήματος καὶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν διασφάλισιν τοῦ ἀνοθεύτου τῶν ἐν αὐταῖς δηλουμένων. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁμως ἤρχισαν νὰ γίνωνται παραβάσεις τῶν κανόνων τούτων. Τοῦτο δὲ διότι ἡσχολοῦντο μὲ τὴν σύνταξιν αὐτῶν – προφανῶς διὰ λόγους χρηματισμοῦ – πρόσωπα ἀναρμόδια καὶ μὴ παρέχοντα τὰ ἐχέγγυα νομοτύπου, εἰλικρινοῦς καὶ ἀνοθεύτου διατυπώσεως τῆς δηλουμένης θελήσεως τῶν δικαιοπρακτούντων. Οὕτω προέβαινον ἐνίοτε δολίως εἰς τὴν σύνταξιν διαθηκῶν προσώπων ἀνικάνων λόγῳ νόσου πρὸς ἔκφρασιν ἐλευθέρας δηλώσεως βουλήσεως, τοῦτο δ' ἐπραττον οἱ συντάκται παρακινούμενοι, προφανῶς, ὑπὸ τρίτων ἐχόντων εἰς τοῦτο συμφέρον. Ἐπίσης εἰς τὸ συντασσόμενον ἐγγραφον τῆς διαθήκης δὲν ἀπέδιδον πιστῶς τὰς δηλώσεις τοῦ διαθέτου.

Αἱ παραβάσεις αὗται εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα ἔριδας καὶ δίκας, εὐρίσκομεν δὲ καὶ δικαστικὰς ἀποφάσεις ἀκυρούσας διαθήκας, εἴτε λόγῳ τῆς συντάξεως παρ' ἀναρμοδίων προσώπων εἴτε δι' ἐλαττώματα τῆς γραφῆς αὐτῶν. Οὕτω δι' ἀνεκδότου δικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καὶ Μυκόνου Ἀθανασίου τοῦ ἔτους 1662 ἀκυροῦνται δύο διαθήκαι. Ἡ μὲν μία ἐξ αὐτῶν κηρύσσεται ἄκυρος, διότι, καίτοι ἐγένετο παρ' ἀρμοδίου προσώπου, τοῦ πρώην Καντζηλλιέρη Μυκόνου, ἔφερε προσθήκην ἑνὸς στίχου γεγραμμένου διὰ χειρὸς ἄλλου «*γραμματικοῦ*». Ἡ ἄλλη διαθήκη ἀκυροῦται διὰ τῆς ἰδίας ἀποφάσεως, διότι ἐγένετο παρ' ἀνικάνου προσώπου, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς γραφεὺς διαθήκης, ἥτοι *καλογήρου*, μοναχοῦ.

Δι' ἐτέρας ἀνεκδότου ὁμοίας ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καὶ Μυκόνου Γαβριὴλ τοῦ ἔτους 1697 κηρύσσεται ἄκυρος διαθήκη συνταχθεῖσα παρὰ τινος καλογήρου ὀνόματι Παρθενίου Πασχουάλε, διότι οὗτος τὴν συνέταξεν ἄνευ τῆς ἀδείας ἢ τῆς θελήσεως τοῦ Καντζηλλιέρη, μάλιστα δὲ ἐν τέλει τῆς ἀποφάσεως ἀπαγγέλλεται ἀκύρωσις καὶ ὅλων τῶν ἄλλων διαθηκῶν, τὰς ὁποίας εἶχε τυχὸν συντάξει ὁ καλόγηρος οὗτος «*χωρὶς θέλησιν ἢ ἀδειαν τοῦ αὐθέντη Καντζηλλιέρη*».

Αἱ παραβάσεις αὗται εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ προκληθῇ ἀπόφασις τοῦ ἱερατείου, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν προεστῶν Μυκόνου, τῆς 30 Ἀπριλίου 1776¹⁾, διὰ τῆς ὁποίας καθορίζονται τὰ ἀρμόδια πρόσωπα διὰ τὴν σύνταξιν τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν, ὡς καὶ ὁ τύπος τῶν τελευταίων τούτων.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐγένετο ἐν συναθροίσει τῶν ἀρχόντων, τοῦ ἱερατείου καὶ τῶν προεστῶν Μυκόνου, ἐσφραγίσθη δὲ τῆς σφραγίδος τῆς Κοινότητος καὶ ὑπεγράφη καὶ παρὰ τοῦ Δημοσίου Νοταρίου Μυκόνου Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ.

Ἡ ἐν λόγῳ ἀπόφασις, ἀφοῦ βεβαιοῖ ὅτι ἐγένοντο κατὰ τὰς συντάξεις τῶν προικοσυμφώνων καὶ τῶν διαθηκῶν παραβάσεις, προβαίνει εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ὀργάνων καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τούτων. Ὡς ἀρμόδια πρόσωπα διὰ τὸ ἔργον τοῦτο θεωρεῖ τοὺς «*ἱερεῖς*», τοὺς «*κληρικοὺς*» καὶ τὸν «*δημόσιον νοτάριον*». Καὶ ὡς *δημόσιον νοτάριον* πρέπει νὰ νοήσωμεν ὄχι μόνον τὸν Καντζηλλιέρη, ἀλλὰ καὶ τοὺς τυχὸν ὑπάρχοντας ἄλλους νοταρίους (λ.χ. πρώην Καντζηλλιέρην κλπ.). Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάκρισιν τῆς ἀποφάσεως μεταξὺ *ἱερέων* καὶ *κληρικῶν*, αὕτη δὲν νομίζομεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον διαφορὰν μεταξὺ *ἱερομονάχων* καὶ *κληρικῶν*²⁾, ἀλλὰ ὁ μὲν ὅρος *ἱερεὺς* χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ *πρεσβυτέρου* (κληρικοῦ ἢ ἱερομονάχου), ὁ δὲ

¹⁾ Ταύτην δημοσιεύομεν ἐν τέλει τοῦ παρόντος.

²⁾ Περί αὐτῶν βλ. Ν. ΜΙΛΑΣ - Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Ἀθῆναι, 1906) 303, 938.

ὄρος κληρικὸς ἀντὶ τοῦ ἄρχων ἐκκλησιαστικός, ὁφφικιάλιος¹⁾). Τοῦτο γίνεται φανερόν ἐξ ἄλλης περικοπῆς τῆς ἀποφάσεως ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν εὔρηται ὁ ὄρος «κληρικοὶ τῶν ἱερέων» ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τοὺς «γεροντοτέρους ἱερεῖς». Ἦτοι πρόκειται περὶ τῶν ἱερέων (κληρικῶν ἢ ἱερομονάχων), οἱ ὅποιοι ἔφερον ἐκκλησιαστικά ὁφφίκια, ὡς τὸ τοῦ οἰκονόμου, τοῦ σκευοφύλακος κλπ.

Καὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην οἱ θέλοντες νὰ συντάξουν προικοσύμφωνα ἢ διαθήκας ἠδύναντο νὰ ἐκλέξουν ἐλευθέρως ἓνα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀρμοδίων πρὸς τοῦτο προσώπων, καὶ ὅχι νὰ προστρέξουν πρὸς γραφὴν αὐτῶν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς ὠρισμένον ἐξ αὐτῶν, λ.χ. τὸν Καντζηλλιέρην, ἐν ἐλλείψει δὲ ἢ κωλύματι τούτου εἰς ἄλλον.

Περαιτέρω ὡς πρὸς τὸν τύπον τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν, ὀρίζεται ὅτι διὰ τὸ κῦρος αὐτῶν ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία τριῶν προεστῶν ὡς μαρτύρων, τοῦτο δὲ ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος τῶν ἐγγράφων τούτων.

Εἰδικαὶ διατάξεις τίθενται πρὸς ρύθμισιν τῶν προφορικῶν διαθηκῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὑπὸ προσώπων εὗρισκομένων λόγῳ ἐκτάκτων συμβεβηκότων εἰς αἰετὸν κίνδυνον θανάτου, λ.χ. ἐπιδημίας ἢ ἄλλης αἰφνηδίας προσβολῆς ὑπὸ πανανθηφόρου νόσου. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ πνευματικὸς πρὸς τὸν ἀποία ὁ ἐξομολογούμενος ἤθελε τυχόν προσβῇ εἰς δηλώσεις περὶ διαθέσεως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τῆς περιουσίας του, ὀφείλει ἀμελητὶ νὰ προστρέξῃ εἰς «κληρικούς τῶν ἱερέων» (ὁφφικιαλίους ἱερεῖς) ἢ «προεστοὺς τῆς Πολιτείας», δηλαδή πολιτικούς ἀξιωματικούς, ὡς λ.χ. οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ, ἢ καὶ εἰς τοὺς «γεροντοτέρους ἱερεῖς», εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ἀνακοινώσῃ τὰς προφορικὰς διατάξεις τελευταίας βουλήσεως τοῦ ἐξομολογηθέντος ἐτοιμοθανάτου, καί, ἐὰν ὑπάρχῃ καιρὸς, νὰ τοὺς φέρῃ πλησίον τοῦ ἀσθενοῦς, ὅπως οὗτος ἐπαναλάβῃ διὰ ζώσης καὶ εἰς αὐτοὺς τὰς θελήσεις του διὰ τὴν διάθεσιν τῆς περιουσίας του. Ἐν ἣ δὲ περιπτώσει τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, διότι λ.χ. ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς δὲν ἐπέτρεπε πλέον εἰς αὐτὸν νὰ ὁμιλῇ, ὀφείλει ὁ πνευματικὸς ἄνευ ἀναβολῆς νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν Κοινὴν Καντζηλλερίαν καὶ ἐνώπιον τριῶν προεστῶν νὰ φανερώσῃ ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ. Τοῦτο ὅμως πάντως πρέπει νὰ γίνῃ ζῶντος τοῦ ἐξομολογηθέντος, διότι ἡ μετὰ τὸν θάνατόν του μαρτυρία τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν εἶναι ἀνίσχυρος. Ἐάν, ἐννοεῖται, ὁ πνευματικὸς εἶχε τὸν καιρὸν νὰ προστρέξῃ εἰς τρεῖς κληρικούς ἢ προεστοὺς καὶ οὗτοι ἐπρολάβανον ν' ἀκούσουν ἀπὸ στόματος τοῦ ἐτοιμοθανάτου «τὴν παραγγελίαν του», τότε αὕτη ἦτο ἔγκυρος, μὴ προσαπαιτουμένου νὰ γίνῃ ἡ μαρτυρία

¹⁾ Ἐνθ' ἀν., 342 ἐπ.

τῶν τελευταίων τούτων εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλ' ἡδύνατο νὰ γίνη καὶ μετὰ ταῦτα.

Ἐν τέλει ἡ ἀπόφασις ἐπαναλαμβάνει ὅτι, ἐὰν τὰ προικοσύμφωνα καὶ αἱ διαθήκαι δὲν εἶναι βεβαιωμένοι καὶ μαρτυρημένοι ἀπὸ ἀξιόπιστους μάρτυρας, δηλαδή τρεῖς προεστούς, εἶναι ἄκυροι ὡς «ἄσπρο χαρτί».

Αὐταὶ εἶναι αἱ διατάξεις τῆς ἀποφάσεως τῆς Κοινότητος περὶ τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν.

Αἱ διατάξεις αὗται δὲν εἶναι νέαι. Ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνουν τὰ προῖσχύοντα ἐπὶ τοῦ θέματος. Οὕτως εὐρίσκομεν ἀνέκδοτον καγκελλαριακὴν πρᾶξιν τοῦ ἔτους 1689, ἐκ τῆς ὁποίας προκύπτει ὅτι Κοντοφραῖος τις εὐρισκόμενος εἰς ἀπομόνωσιν εἰς τὸν ὠρισμένον τόπον πρὸς κάθαρσιν ὡς προερχόμενος ἐκ Χίου, ὅπου τότε ὑπῆρχεν ἐπιδημία πανώλους, ἐπροσκάλεσε τὸν πνευματικὸν διὰ νὰ ἐξομολογηθῇ, κατὰ τὴν ἐξομολόγησίν του δὲ ἔκαμε καὶ παραγγελίαν διὰ τὴν μετὰ τὸν θάνατόν του τύχην τῆς περιουσίας του. Ἀμέσως προσεκλήθησαν καὶ οἱ ἐκλαμπροὶ ἀφέντης Τζανῆς Καλαμαράς, ὁ παπᾶ Δημήτρης Γρουπάρης, ὁ παπᾶ Γεράσιμος ἀδελφὸς τοῦ διαθέτου, οἱ ὅποιοι ἐπροσκάλεσαν καὶ τὸν Γιανναῦλὸν τοῦ Χελίου διὰ νὰ γροικίσουν ἀπὸ τὸ σιόμα τοῦ ποτὲ Νικολᾶ «Κοντοφραῖου» τὰ ὅσα εἶχε νὰ παραγγείλῃ. Οἱ τοὶ μετέβησαν παρὰ τὸν ἀσθενόντι, ἤκουσαν παρ' αὐτοῦ τὰς παραγγελίας του καὶ μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἀποθάνῃ ὁ διαθέτης, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν, ὅπου ἐνόρκως ἐβεβαίωσαν τὰ ὅσα εἶχον ἀκούσει, συνετάχθη δὲ περὶ τῆς μαρτυρίας των ταύτης ἡ ἀνωτέρω καντζελλαριακὴ πρᾶξις τοῦ ἔτους 1689. Προσέει ἀπαντᾷ καὶ μαρτυρία τριῶν ἱερωμένων περὶ προφορικῆς διαθήκης ἀσθενοῦς τῆς 27 Φεβρουαρίου 1742 εἰς κώδικα τοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου Γύζη, ὡς καὶ ὁμοία τῆς 4 Ἰανουαρίου 1751 εἰς κώδικα τοῦ νοταρίου Πρωτοψάλτη Γρηγορίου. Ἐπίσης εὑρηται ἀνέκδοτος καντζελλαριακὴ πρᾶξις τοῦ ἔτους 1731 εἰς τὴν ὁποίαν καταχωρίζεται μαρτυρία πνευματικοῦ καὶ ἐνὸς τρίτου προσώπου περὶ προφορικοῦ κληροδοτήματος μιᾶς ἀσθενοῦς. Προφανῶς ἡ μαρτυρία τούτων ἐγένετο ζώσης εἰσέτι τῆς διαθέτιδος, διότι εἰς τὴν καντζελλαριακὴν πρᾶξιν δὲν ἀναφέρεται ἡ ἀσθενὴς ὡς «ποτέ», ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ ὀνόματός της.

Εὐρίσκομεν ὅμως παλαιότερον καὶ προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας γραφείσας ὑπὸ ἱερωμένων, οἱ ὅποιοι δηλοῦν ὅτι εἶχον λάβει προηγουμένως τὴν πρὸς σύνταξιν αὐτῶν ἄδειαν παρὰ τοῦ Καντζηλλιέρη¹⁾. Τοῦτο ὅμως γίνεται πολὺ σπανίως.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δύο τύπων διαθήκης ἴσχυε καὶ ἡ ιδιόγραφος διαθήκη.

¹⁾ Οὕτω λ. χ. εἰς ἀνέκδοτον διαθήκην τῆς 1 Δεκεμβρίου 1697, ὡς καὶ εἰς ἀνέκδοτον προίκισιν υἱοῦ τῆς 29 Μαρτίου 1698 ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ συντάξαντος αὐτὰς φέρονται τὰ ἐξῆς: «Πέτρος ἱερεὺς Τουλάνης καὶ πνευματικὸς ἔγραψα μὲ θέλημα τοῦ ἀφέντη Καντζηλλιέρη».

Ἐπαντᾷ ἀνέκδοτος διαθήκη τοῦ ἔτους 1687 ἄνευ μαρτύρων ἢ νοταρίου, ἡ ὁποία ἔχει ἐν τέλει τὴν ἐξῆς ρήτραν: «Ἐκαμα τὸ παρὸν ἰδιοχείρως μου καὶ ἂν ἤθελε βρεθῇ ἄλλο γῆ κανσιλερικό γῆ νοδαρικό, νὰ μὴν ἀξίζῃ, μόνο νὰ εἶναι νοῦλο, καὶ τοῦτο νὰ εἶναι βαλίντο σὲ πᾶσα δικαιοσύνη καὶ διὰ καουσιόνε τοῦ παρόντος ἔγγραφα τὸ παρὸν ὑπὸ χειρὸς μου καὶ θέλω ὑπογράψω καὶ ὑποκάτωθεν καὶ τὰ ἐξῆς: Ἀλέξαντρος Καλαμαρᾶς γράφω ὑπὸ χειρὸς μου καὶ βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν».

Ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω (σ. 132), τῶν ἐγγράφων, ἐν οἷς καὶ τῶν προικοσυμφώνων, ὅσων τὰ πρωτότυπα ἐνεφανίζοντο ὑπὸ τῶν κατόχων των εἰς τὸν Καντζηλλιέρην πρὸς ἔκδοσιν ἀντιγράφου καὶ ἐκ νέου ἀνάληψιν τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ τοῦ ἐμφανίσαντος, ὁ Καντζηλλιέρης ἐκράτει διὰ τὸ ἀρχεῖον του ἰδιαίτερον ἀντίγραφον. Τὰ διὰ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Καντζηλλιέρη ἀντίγραφα ταῦτα ἐκρατοῦντο εἰς φύλλα καὶ δὲν ἀντεγράφοντο εἰς κώδικά του. Μόνον μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν εὐρίσκωμεν κώδικα τῆς 1 Δεκεμβρίου 1828 τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰγνατίου Παρθένου ἐπιγραφόμενον «Κῶδιξ τῆς Κοινῆς νοταρίας Μυκόνου, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀναγράφονται ὅλα τὰ εἰς τὴν κοινὴν νοταρίαν φερόμενα εἰς τὸ ἐξῆς προικοσύμφωνα καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ κοινοῦ νοταρίου νὰ κοπιᾶσινται». Εἰς τὸν κώδικα τοῦτον ὀλίγα μόνον προικοσύμφωνα ἔχουν ἀντιγραφῇ, γίνεται δὲ εἰς αὐτὰ μνεῖα ὅτι τὸ καθολικὸν (πρωτότυπον) ἔδωθη πάλιν εἰς τὸν ἐμφανίσαντα αὐτὰ. Ὁ Κῶδιξ οὗτος φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1829, ὅποτε οἱ Καντζηλλιέρηδες καὶ νοτάριοι ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ τῶν Μνημόνων τῶν διορισθέντων ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

Ἀπαλλοτριωτικαὶ συμβάσεις ἀκινήτων. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι καίτοι καὶ τὰ προικοσύμφωνα περιεῖχον σχεδὸν πάντοτε ἀπαλλοτριώσιν ἀκινήτου περιουσίας, ἐν τούτοις ταῦτα δὲν ἠκολούθουν εἰς τὴν Μύκονον τὰς διατυπώσεις τῶν λοιπῶν ἀπαλλοτριωτικῶν ἐπὶ ἀκινήτων συμβάσεων, ἀλλὰ, ὡς εἶδομεν, συνήπτοντο ὡς πρὸς τὸν τύπον μὲ τὰς διαθήκας. Τοῦτο νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῇ, ἐκτὸς τῆς παραλλήλου ἐπιδράσεως καὶ τῆς σημασίας τούτων διὰ τὴν οἰκογένειαν, καὶ εἰς τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὁ ὁποῖος προσεδίδετο τότε τόσον εἰς τὰς διαθήκας ὅσον καὶ εἰς τὰ προικοσύμφωνα, ὡς καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι εἰδικῶς ὑπὸ τῶν ἀχτναμέδων ἀνεγνωρίζετο προνομιακῶς ἡ ἰσχὺς ἀμφοτέρων τῶν δικαιοπραξιῶν τούτων καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἐγγράφων, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σχετικῶν μὲ αὐτὰς διαφορῶν δικαιοδοσία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τῶν ὑποδούλων.

Ἀσχέτως τούτου, ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐνεῖχε σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν φορολογίαν, ἦτο ἡ κυριωτέρα πηγὴ τῶν κοινοτικῶν ἐσόδων. Βεβαίως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι φόροι ἄμεσοι ὡς καὶ ἔμμε-

σοι τοιοῦτοι, λ.χ. τὸ σεφεριάτικον τὰ μελάχικα, τὸ κεφαλοχάρατσον, τὸ σκαλιάτικον, ὁ ἐπὶ τῶν πασαπορτίων, τὸ κουμέρκιον κλπ.¹⁾), ἀλλὰ τὸ κυριώτερον τότε ἔσοδον ἐκ φόρων ἔδιδον τὰ ἀκίνητα, καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀγροτικά.

Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν πηγῶν δύο ἔγγειοι φόροι παρουσιάζονται, τὸ χαράτσι τῆς γῆς ἢ τῶν πραγμάτων καὶ ἡ δεκατία²⁾), ἐπ' αὐτῶν δὲ κυρίως καὶ τοῦ κεφαλοχαράτσου φαίνεται ὅτι ὑπελόγιζον οἱ δυνάσται, καὶ εἰδικῶς διὰ τὰς Κυκλάδας ὁ Καπουδὰν πασᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκε τὸ ἐκ τῆς φορολογίας τούτων ἔσοδον, διὰ τὸν καθορισμὸν κατ' ἀποκοπὴν τοῦ ποσοῦ τοῦ φόρου ἐκάστης νήσου, ὡς καὶ ἡ Κοινότης διὰ τὴν εἰσπραξίν αὐτοῦ παρὰ τῶν κατοίκων καὶ τὴν πληρωμὴν του εἰς ἐκεῖνον.

Ἐνταῦθα δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ τῆς ἐγγείου φορολογίας τῆς Μυκόνου, θέμα ἀξιόλογον. Ἀπλῶς σημειοῦμεν ὀλίγα τινὰ χρήσιμα πρὸς κατανόησιν τῶν ἀφορώντων τὴν μεταβίβασιν τῶν ἀκινήτων εἰς τὴν Μύκονον.

Προφανῶς τὸ χαράτσι τῆς γῆς ἐβάρυνε τοὺς ἰδιοκτῆτας. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ὅπως εἶναι γνωστὸς ὁ ἐκάστοτε κύριος τῶν ἀκινήτων κτημάτων. Ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ἐπεδιώχθη διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὠρισμένων διατυπώσεων κατὰ τὴν μεταβίβασιν τῶν ἀκινήτων. Οὕτω δὲν ἐπικρατοῦν ἀναγκαῖον διὰ τὰ ἔγγραφα τὰ περιέχοντα ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων νὰ ποντάσσονται παρ' ὠρισμένου προσώπου, ὅπως διὰ τὰς διαθήκας καὶ τὰ προικοσυμφωνία, ἢ ἐπεβάλλετο ἡ ἐμφάνισις εἰς ὠρισμένην ἀρχὴν ἢ ἡ καταχώρισις τῶν περὶ ἀπαλλοτριώσεως ἐγγράφων εἰς ὠρισμένα βιβλία, ἀλλὰ ἠδύναντο ταῦτα νὰ γίνωνται, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα. Ἦτοι συνετάσσοντο τόσον ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, ὅσον καὶ ὑπὸ ἄλλων προσώπων, ἱερωμένων ἢ λαϊκῶν, παρουσίᾳ δύο συνήθως μαρτύρων. Καίτοι ὅμως δὲν ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἡ σύνταξις τῶν ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη, οὐχ ἦτον παρατηρεῖται προτίμησις τῶν συμβαλλομένων, ὅπως συντάσσουν ταῦτα ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ἐξ ἄλλου, δὲν φαίνεται μὲν ὅτι ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἡ καταχώρισις τῶν ἐγγράφων τούτων εἰς τὸν Καντζηλλιερικὸν κώδικα, ἐν τούτοις ὅμως ἐν τῇ πράξει

¹⁾ Περὶ τῆς φορολογίας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας βλ. Μ. ΜΑΛΑΝΔΡΑΚΗ, Νησιωτικά Χρονικά, εἰς *Ἑλληνικά* Γ' (Ἀθῆναι 1938), 71 ἐπ. καὶ 319 ἐπ. Διὰ τὴν φορολογίαν τῆς Τήνου, Ν. ΑΡΜΑΚΟΛΛΑ, Οἰκονομικά τῆς Τήνου 1715 – 1822 (Ἀθῆναι, 1926), ἐπ. Διὰ τὴν Σύρον Α. ΔΡΑΚΑΚΗ, Ἡ Σῦρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Α' (Ἑρμούπολις, 1948), 245 ἐπ. Ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν τῆς Μυκόνου ΤΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Ἡ Μύκονος (Ἀθῆναι, 1912), οὐδὲν ἄξιον λόγου περὶ τῆς φορολογίας τῆς ἀναφέρει, πλην τοῦ ὅτι ἦτο βαρεῖα (σελ. 123).

²⁾ Βλ. ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1716 καὶ 1783, εἰς Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀνωτ., 70 καὶ 96. Ὑπάρχει εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καὶ Μάννα διὰ τὴν «δεκατία ἀπὸ κριθάρι, στάρι καὶ εἴ τι ἄλλο».

ἐτηρεῖτο ἡ ἐξῆς τακτικὴ: Αἱ μὲν ἀπαλλοτριωτικαὶ συμβάσεις αἱ γραφόμεναι παρ' ἄλλου προσώπου, πλὴν τοῦ Καντζηλλιέρη, κατὰ κανόνα, προσεκομίζοντο μετέπειτα εἰς τοῦτον ἐν πρωτοτύπῳ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων κατόχων τοῦ πρωτοτύπου, καὶ οὗτος ἐκράτει ἀντίγραφον αὐτῶν, τὸ ὁποῖον διετήρει μεταξὺ ἄλλων λυτῶν δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων εἰς τὸ ἀρχεῖον του¹⁾.

Αἱ δὲ πράξεις αἱ περιέχουσαι ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτου, αἱ συντασσόμεναι ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη — ὅπερ ἦτο τὸ συνήθως συμβαῖνον — κατεχωρίζοντο μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν εἰς τὸν Καντζηλλιερικόν του κώδικα καὶ μάλιστα εἰς ἰδιαίτερον κώδικα, εἰς τὸν ὁποῖον κατεχωρίζοντο μόνον ἀπαλλοτριωτικαὶ ἀκινήτων συμβάσεις (ἀγοραπωλησίαι, ἀνταλλαγαί, ἀφιερώσεις, ψυχικὰ κλπ.), ὅχι δὲ καὶ τὰ προικοσύμφωνα ἢ αἱ διαθῆκαι ἢ ἄλλαι ἀφορῶσαι κινητὴν περιουσίαν πράξεις συνταχθεῖσαι ἐνώπιον τοῦ Καντζηλλιέρη. Τοιούτους κώδικας εὐρίσκομεν τοῦ Γερασίου ἱερομονάχου πρωτονοταρίου καὶ Καντζηλλιέρη Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1662 – 1689, τοῦ Καντζηλλιέρη παπᾶ Μάρκου Κορινθίου τῶν ἐτῶν 1687 – 1692, τοῦ Καντζηλλιέρη Περράκη Φωσκόλου τῶν ἐτῶν 1708 – 1721 καὶ ἄλλους.

Ἀρχικῶς εἰς τοὺς κώδικας τούτους κατεχωρίζοντο τὰ ἐγγράφα ταῦτα ἐν ἀντιγράφῳ, ἄνευ δηλαδὴ αὐτογράφων ὑπογραφῶν τῶν μαρτύρων. Ἡ συνήθεια ὅμως αὕτη, χωρὶς νὰ ἐκλείψῃ ἐντελῶς, ἤρχισε νὰ ἀποχωρῇ ἀποραδικῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος εἰδικῶς διὰ τὰς ἀπαλλοτριωτικὰς περὶ ἀκινήτων συμβάσεις. Οὕτω λ.χ. εὐρίσκομεν κώδικα περιέχοντα τοιαύτας συμβάσεις τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰωάννου Φωσκόλου τῶν ἐτῶν 1766 – 1776, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλαι αἱ πράξεις καταχωρίζονται μὲ αὐτογράφους τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων. Ἐξ ἄλλου, εἰς φύλλα κώδικος τῶν ἐτῶν 1684 – 1685 τοῦ Καντζηλλιέρη Μυκόνου παπᾶ Μάρκου Κορινθίου, ὥς καὶ εἰς κώδικα κολοβὸν τοῦ Ἰγνατίου ἱερομονάχου Καντζηλλιέρη Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1801 – 1813, ἀνευρίσκονται ἄλλαι μὲν πράξεις φέρουσαι αὐτογράφους ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων, ἄλλαι δὲ μὲ ὑπογραφὰς τούτων γεγραμμένας διὰ χειρὸς τοῦ γραφέως τοῦ κώδικος. Ἀκόμη δὲ ὑπάρχει καὶ κῶδιξ τοῦ δημοσίου νοταρίου Πρωτοψάλτη Γρηγορίου τῶν ἐτῶν 1739 – 1750, εἰς τὸν ὁποῖον περιέχονται καὶ πράξεις τῶν ἐτῶν 1736 – 1737 τοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου Γύζη, ὅπου ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τῶν μαρτύρων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πράξεως ἄλλαι μὲν εἶναι αὐτόγραφοι, ἄλλαι δὲ γεγραμμέναι διὰ χειρὸς τοῦ γραφέως.

Τοιουτοτρόπως ὁ Καντζηλλιέρης ἦτο εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ὅλας σχεδὸν τὰς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὑπουργήματός του γενομένας ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων.

¹⁾ Βλ. ἀνωτέρω σ. 132 ὡς καὶ τὰ σημειούμενα αὐτόθι περὶ τοῦ ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1736 πωλητηρίου.

Πλήν ὅμως τῶν τοιούτων κωδίκων διὰ τὰ ἀκίνητα, ἔχομεν καὶ ἓνα ἄλλο βιβλίον, τὸ λεγόμενον *σκαρσιμπέλλο*¹⁾, τὸ ὁποῖον κατήρτιζον οἱ Καντζηλλιέρηδες κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὑπουργήματός των. Τοῦτο δὲν ἀφεώρα τὴν ἀπόδειξιν τῆς καταρτίσεως τῶν ἀπαλλοτριωτικῶν συμβάσεων, ἀλλ' ἐσχετίζετο μὲ τὴν ἔγγειον φορολογίαν καὶ εἰδικώτερον τὸ «*χαράτσιον τῆς γῆς*».

Τὸ *σκαρσιμπέλλο* ἦτο καθαρῶς κτηματολόγιον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία ἐκάστου κατοίκου τῆς νήσου.

Τοιαῦτα βιβλία σώζονται ἀρκετὰ εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Τὸ ἀρχαιότερον *σκαρσιμπέλλο* εἶναι τὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 17ου αἰῶνος, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη παπᾶ Μάρκου Κορινθίου. Μεταγενέστερα δὲ εὑρηνται τὰ τοῦ Καντζηλλιέρη Περράκη Φωσκόλου, ἕτερον ἀδήλου ἔτους, ἄλλο λίαν ἀξιόλογον, διότι περιέχει τὰ κτήματα κατὰ τοποθεσίας, ὥστε ἐξ αὐτοῦ πληροφορούμεθα ὅλας τὰς τοποθεσίας τῆς νήσου. Νεώτερα δὲ ἔχομεν τῆς 1 Αὐγούστου 1793 τοῦ Καντζηλλιέρη Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ²⁾, τελευταῖον δὲ τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1819 τοῦ Κοινοῦ Καντζηλλιέρη Μικόνου Ἰγνατίου Παρθένου, τὸ καὶ πληρέστερον, εἰς δύο τόμους δεδεμένους διὰ περναμηνῆς³⁾. Ὁ πρῶτος περιέχει τοὺς ἰδιοκτήτας τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ἀρχικά γράμματα Α - Ι, ὁ δὲ δεύτερος ἐκείνων τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ψηφία Κ - Χ.

Εἰς τὰ *σκαρσιμπέλλα* ὑπάρχει χωριστὴ μερίς δι' ἕκαστον ἰδιοκτήτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἄνω μὲν ἀναγράφεται τὸ ὀνοματεπώνυμον τοῦ ἰδιοκτήτου, κάτωθι δ' αὐτοῦ τ' ἀνήκοντα εἰς τοῦτον ἀκίνητα εἰς ἴδιον ἕκαστον στίχον, ἀναφερομένου τοῦ εἴδους τοῦ κτήματος (λ.χ. ἀμπέλι, κλεισμα κλπ.), τῆς τοποθεσίας του, εἰς τινα δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ συνορίτου, παραπλεύρως δὲ τὸ ποσὸν τοῦ φόρου, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ τυχὸν μεταβίβασις τοῦ κτήματος πρὸς τρίτον. Ἐν τέλει δὲ ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ *σκαρσιμπέλλου* ὑπάρχει καὶ ἀλφαβητικὸν εὔρετήριον τῶν ἐχόντων μερίδα ἐν αὐτῷ μετὰ παραπομπῆς εἰς τὴν σελίδα, ὅπου εὑρηται ἡ μερίς του.

Οὕτω, λοιπόν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς φορολογίας ὑπῆρχον κτηματολογικὰ βιβλία

¹⁾ Ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *scartabello*, σημαίνοντος συλλογὴν παλαιῶν καὶ ἀχρήστων γραφῶν.

²⁾ Εἰς τὸ πρῶτον μετὰ τὸ ἐξώφυλλον φύλλον αὐτοῦ ἀναγράφεται δι' ἄλλης χειρὸς 1793 Αὐγούστου αη. Ἀρχισε νὰ γράφεται τὸ παρὸν *σκαρσιμπέλο*, τὸ ὁποῖον ἐγράφη μὲ χέρι τοῦ πρώην ποτὲ Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ Καντζηλλιέρη. Εἰς τὸ τρίτον φύλλον εὑρηται γεγραμμένον διὰ χειρὸς τοῦ Καντζηλλιέρη: «1793 Αὐγούστου 1. Ἀρχισα νὰ γράψω τὸ παρὸν *σκαρσιμπέλον* τοῦ *χαρατσίον*, νὰ βάλω ὅλα τὰ ὀνόματα μὲ τὰ πράγματά των, καθὼς φαίνονται εἰς τὴν παλαιὰν στίμα».

³⁾ Ὁ κῶδιξ οὗτος φέρει ἐξωθεν: «*Σκαρσιμπέλο νέο τοῦ αὐτοῦ ἔτους γεγραμμένον ἰδίᾳ μου χερί, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τόμους δύο. Ὁ κοινὸς Καντζηλλιέρης Ἰγνάτιος Παρθένος*». «1819 Ὀκτωβρίου 8, ἡμέρα Τετάρτη ἀρχίσασμεν τὴν νέαν στίμαν τῶν τῆς Μυκόνου πραγμάτων διωροσθέντων».

(τὰ σκαρσιμπέλλα), διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετεῖτο ἐμμέσως καὶ ἡ δημοσιότης τῆς μεταβιβάσεως τῶν ἀκινήτων, σκοπὸς ὅμως τῆς συντάξεως αὐτῶν δὲν ἦτο τὸ τελευταῖον τοῦτο. Δὲν ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην αὐτήν, διότι τὸ μέρος ἦτο μικρὸν καὶ αἱ μεταβιβάσεις τῶν ἀκινήτων ἐγίνοντο γνωσταὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὥστε δὲν ἔμενεν ἀνοικτὸν πεδῖον διὰ τὴν κακοπιστίαν.

Πρὸς τὸ «σκαρσιμπέλλο» δὲν πρέπει νὰ συγγέεται ἕτερον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐκρατεῖτο εἰς τὴν Μύκονον καὶ εἰς ἄλλας νήσους, ἡ «μάννα». Τοῦτο ἐσχετίζετο πρὸς τὸ σκαρσιμπέλλο, δὲν ἦτο ὅμως, εἰς τὴν Μύκονον τοῦλάχιστον, κτηματολογικὸν βιβλίον. Ἡ μάννα ἦτο βιβλίον τῆς φορολογίας τῶν ἀκινήτων, βιβλίον καθαρῶς λογιστικόν, τὸ ὁποῖον περιεῖχε μερίδας τῶν φορολογουμένων μὲ τὰ ποσὰ τοῦ ἐγγείου φόρου, τὰ ὁποῖα ἐβάρυνον ἕκαστον τούτων, εἰς ὃ ἐσημειοῦντο καὶ τὰ πληρωθέντα ἔναντι τοῦ φόρου ποσά.

Εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἀπόκεινται μάνναι, ἐξ αὐτῶν δὲ ἀναφέρονται ἐνδεικτικῶς τὸν ὑπ' ἀρ. 131 Κώδικα τῆς Μυκόνου. Οὗτος φέρει ἔξωθι τὰ ἑξῆς: «1687, μηνὸς Ὀκτωβρίου στίς 20 ἐγράφη ἡ παρὸν μάννα, νέα τῆς σίμας τῶν πραγμάτων τῆς νησὸς τους».

Ὁ ὅρος μάννα εἰς τὴν Μύκονον δὲν ἐσημαίνει μόνον τὸ φορολογικὸν βιβλίον τῆς ἐγγείου φορολογίας, ἀλλὰ καὶ τὸ βιβλίον ἄλλων φορολογιῶν, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ καὶ μὲ γενικωτέραν ἔννοιαν, τὴν τοῦ κώδικος ὡς δὲ εἶδομεν εἰς τὸ ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1736 ¹⁾ πωλητήριον, γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχείου τῆς Κοινότητος, τοῦ νοταρίου.

Ἡ τύχη τῶν νοταριακῶν ἀρχείων. Κατὰ τὰ προλεχθέντα, οἱ νοτάριοι ὡς καὶ οἱ Καντζηλλιέρηδες διетήρουν νοταριακοὺς κώδικας, προσέτι δὲ καὶ λυτὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, ἄλλα μὲν ἐν πρωτοτύπῳ, ἄλλα δὲ ἐν ἀντιγράφῳ. Ἐπὶ πλεόν ὅμως οἱ Καντζηλλιέρηδες συνέτασσον καὶ εἶχον εἰς χεῖρας των καὶ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα, καὶ δὴ τὰ βιβλία τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐγγεῖον φορολογίαν, δηλαδή τὸ «σκαρσιμπέλλο» καὶ τὴν «μάννα». Ἐκ τούτων ὅλα τὰ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ νοταρίου καὶ τοῦ Καντζηλλιέρη εὐρισκόμενα ἔγγραφα, καθὼς καὶ οἱ νοταριακοὶ κώδικες ἀπετέλουν ἰδιοκτησίαν τοῦ νοταρίου καὶ τοῦ Καντζηλλιέρη, μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ λειτουργήματός των, παρελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον ἔζων, ἐπεμελοῦντο αὐτοπροσώπως τῆς διατηρήσεώς των, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν των ταῦτα περιήρχοντο εἰς τοὺς κληρονόμους των ὡς ἴδιον τοῦ θανόντος Καντζηλλιέρη περιουσιακὸν στοιχεῖον. Ἐξαιρετικῶς, ἀνῆκον εἰς τὴν Καντζελλαρίαν καὶ παρέμενον

¹⁾ Ἀνωτέρω σ. 132. «Τὸ παρὸν ἐβάλλθη εἰς τὴν κοινὴν μάννα εἰς φύλλα».

εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς τὰ φορολογικὰ βιβλία (τὸ σκαρσιμπέλλο καὶ ἡ μάννα).

Οὕτως εὐρίσκωμεν προικοσύμφωνον τῆς 20 Αὐγούστου 1679 συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ δημοσίου νοταρίου παπᾶ Γερασίμου Βίδου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ὁ νοτάριος προικίζει τὸν μελλόγαμβρον ἀνεψιόν του, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐγγραφα τῆς Καντζηλλαρίας, τὰ ὁποῖα νὰ λάβῃ ὁ ἀνεψιός του μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐξαιρέσει τῆς μάννας τοῦ χαραιζίου καὶ τοῦ σκαρσιμπέλλου, διότι ταῦτα δὲν τοῦ ἀνήκουν ¹⁾).

Ταῦτα ἐν συνόψει ἐκράτουν εἰς τὴν Μύκονον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας σχετικῶς μὲ τὴν σύνταξιν τῶν περὶ δικαιοπραξιῶν ἐγγράφων. Βεβαίως ἐγίνοντο παρεκκλίσεις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων ἢ καὶ καταχρήσεις, αὗται ὅμως δὲν ἦσαν συνήθεις. Ἀντιθέτως παρατηρεῖται προσήλωσις εἰς τὰ ἰσχύοντα καὶ παρουσιάζεται ἡ νῆσος αὕτη μὲ ἀρκούντως ἄρτιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου νοταριακὸν σύστημα, εὐρύθμως καὶ νομίμως λειτουργοῦν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ *

κόπια. 1776 – Ἀπριλίου 30

Μύκωνος. –

Μὲ τὸ νὰ ἀκολουθοῦν εἰς τὰς διαθήκας καὶ προικοσύμφωνά μας, δηλαδὴ, σὲ μερικὰ σπάνια καὶ σύγχυτες. λοιπὸν τὴν σήμερον ἐσυνάχθημεν ὅλον τὸ ἱερατεῖον καὶ οἱ εὐρισκόμενοι προεστοὶ καὶ ἐσυνωμότηται διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν καὶ ὅλοι ὁμογνώμως εὐρήκαμεν εὐλογον καὶ δίκαιον ὅποιος Χριστιανὸς ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους μας μὲ ἰδιά του θέλῃσιν ἤθελεν ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς μας ὅποιον θέλει μὲ ἰδιά του γνώμην, νὰ τὸν κράξῃ διὰ νὰ τοῦ κάμῃ τὴν διαθήκην του ἢ καὶ προικοσύμφωνόν του, νὰ ἔχῃ χρέος ὁ κραζόμενος ἱερέας ἢ κληρικός εἶναι ἢ καὶ ὁ νοτάριος δημόσιος, νὰ εἶναι χρεῶσται, ὅπου νὰ κράζουν τρεῖς προεστοὺς, ὅποιοι ἤθελαν εὐρεθοῦν ἐκείνον τὸν καιρὸν, ὅπου νὰ τελειώνουν εἴτε προικοσύμφωνον εἴτε διαθήκην. καὶ ἐτότε νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος εἴ τι γράμμα ἤθελεν τελειώσῃ. νὰ διαφεντεύεται ἀπὸ τὴν πολιτείαν μας εἰς ὅποιον κριτήριον ἤθελε φανερωθοῦν τὰ τοιαῦτα γράμματα. ξεκαθαρίζοντας πὼς ἐὰν καὶ ἤθελε ^{[[κράξῃ]]} ἀκολουθήσῃ κανένα συμβεβηκὸν εἰς κανένα ὑποκείμενον, ὅπου ὁ Κύριος νὰ μὴν τὸ δώσῃ, καὶ ἤθελεν κράξῃ τὸν πνευματικὸν πατέρα διὰ ἐξομολόγησίν του καὶ εἰς τὸν ὅμοιον καιρὸν ἤθελε τοῦ παραγγεῖλει διὰ τὴν ψυχὴν του καὶ εἰ

¹⁾ Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο προικοσύμφωνον ἀναφέρει ἐπὶ λέξει: «Καὶ ἐγὼ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος τάζω τοῦ ἀντιοῦ μου Γιαννάκη ὅλα τὰ χαρτιά τῆς Καντζηλλαρίας μόνο ἀποθανόντας μου, ἐβγάζοντας τὴν μάννα τοῦ χαραιζίου καὶ τὸ σκαρσιμπέλλο, ὅπου εἰς τὸν θάνατόν μου δὲν τὰ (δ)ρίζω».

* Τὸ ἐκδιδόμενον ἐγγραφον ἀπόκειται εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Μυκόνου φ. 20. *Εγγραφα Κοινότητος Ι).

τι ἄλλο ἤθελε τοῦ εἰπεῖ ἐδγάζοντας τὴν ἐξομολόγησίν του, νὰ ἔχη χρέος ὁ πνευματικὸς εὐθύς, χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ὅπου νὰ εὐρίσκη ἢ κληρικοὺς τῶν ἱερέων ἢ προσεστοὺς τῆς πολιτείας ἢ καὶ ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους ἱερεῖς νὰ τοὺς φανερώνῃ εἴ τι ἐπαρήγγειλεν ὁ ἀσθενής, ὅπου, ἂν προφτάσῃ, νὰ τοὺς παίρνῃ ἔμπροσθεν εἰς τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, ὅπου νὰ παίρνουν τὴν μαρτυρίαν του δια ζώσης φωνῆς, δηλαδὴ τοῦ ἀσθενῆ. ὁφέποτε καὶ δὲν εἶναι τάσιμον¹⁾ διὰ νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν ὡς ἄνωθεν, εὐθύς νὰ πηγαίνῃ ὁ πνευματικὸς χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ εἰς τὴν κοινὴν καντζηλλαρίαν νὰ κράζῃ τρεῖς προσεστοὺς νὰ φανερώνῃ ἐν καθαρῷ συνειδῶτι καὶ μὲ τὴν ψυχὴν του τὰ ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ, εἰ δὲ καὶ ἤθελεν ἀποθάνει ὁ ἀσθενής καὶ πάγῃ ὕστερότερα, μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν μας, νὰ μὴν πριάνετε ἡ μαρτυρία του. καὶ λοιπὸν δίδομε τὴν εἶδησιν εἰς ὅλους τοὺς ἐγκατοίκους τῆς πολιτείας μας. ἀπὸ τὴν σήμερον ὅποιος ἤθελεν κάμει γράμμα, νὰ εἶναι μαρτυρημένο καὶ βεβαιωμένο ὡς ἄνωθεν λέμε. εἰ δὲ καὶ δὲν ἀκολουθῇ ὡς ἄνωθεν μὲ ἀξιοπίστους μάρτυρας, νὰ εἶναι νουλάδο ὡς ἄσπρο χαρτί. Ὅθεν καὶ εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἔγινε τὸ παρὸν κοινὸν γράμμα μας ὑπογεγραμμένον ἀποχείρως τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ προσετῶν τῆς πολιτείας μας σφραγίζοντας καὶ τὴν βούλλαν τῆς Κοινότης:

- » Δημήτριος Μαυρογένης βοῦδόντας κοινός
- » Θεοδόσιος Μυκόνου Ἀνθίμος Γρυπάρης
- » Δημήτριος Ἀρπαζάνης καὶ ἐπίτροπος
- » Σακελλῆριος Μυκόνου Διονύσιος Ντεσαφδᾶς
- » Τριαντάφυλος Σκορδίλης σύντυχος
- » χαρτοδόξας Μυκόνου
- » Χαζὴ Ἀντώνης Πατῆς
- » Μακάριος πρωτοπαπᾶς
- » Μαθιὸς Μπάος
- » Μελέτιος Πρωτέκδικος
- » Δημήτριος Καΐρης
- » Γαβριήλ ἱερομόναχος σακκελίων Μυκόνου
- » Ἰωάννης Καλογεράς
- » Ἰωαννίκιος ἱερομόναχος
- » Γεώργιος Ἀρτακηγὸς
- » Καλλίνικος ἱερομόναχος πρωτοψάλτης
- » Θεοδόσιος ἱερομόναχος
- » Ἰωσήφ ἱερομόναχος Χρυσάφης
- » Ἰωάννης ἱερεὺς Καλογεράς
- » Γεράσιμος ἱερομόναχος τοῦ Ζωρζῆ
- » Γρηγόριος ἱερομόναχος Τριδιτζᾶς
- » Ἀθανάσιος ἱερομόναχος Πετρῆς

Γρηγόριος Ἀρτακηγὸς καὶ νοτάριος δημόσιος

¹⁾ Τάσιμον = στάσιμον, κατάστασις. Ἡ σωματικὴ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς.

